

Pismenost u selu u Sloveniji

Livija Knaflič
Ana Ileršič

Andragoški center Slovenije, Ljubljana, Slovenija
e-mail: livija.knafljic@acs.si; ana.ilersic@acs.si

SAŽETAK Iznenadujuće brz razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije potakao je veći broj istraživanja o pismenosti stanovništva. Pritom se na pismenost gleda kao na vrlo kompleksnu vještinu koja obuhvaća vještinu pisanja, čitanja, računanja, uporabe računala, ukratko spretnosti koje omogućavaju traženje, odabiranje i upotrebu informacija iz različitih izvora i za različite svrhe. Unutar slovenskog uzorka u međunarodnom istraživanju pismenosti odraslih, identificirali smo nekoliko rizičnih skupina koje se, po svojim rezultatima na testu pismenosti, nalaze ispod međunarodnog prosjeka. Jedna od skupina bili su odrasli koji se bave poljoprivredom, drugim riječima pretežno seosko stanovništvo. Tu smo skupinu podrobnije istražili s ciljem identifikacije sljedećega: područja u kojima odrasli prepoznaju svoje poteškoće povezane s pismošću; obrazovne potrebe odraslih u području pismenosti, te ciljne skupine onih motiviranih za obrazovanje u području pismenosti i održivog razvoja. Istraživanje pismenosti odraslih pokazalo je da se poteškoće povezane s pismošću seoskog stanovništva odražavaju u svim područjima njihova života, te da ih seosko stanovništvo i samo prepoznaje. Vrlo je važan podatak da je velik dio seoskog stanovništva motiviran za rješavanje konkretnih poteškoća. A put do bolje pismenosti vodi upravo preko obrazovanja. Treba, dakle, samo pronaći privlačan sadržaj koji će se povezati s vještinom pismenosti. U Andragoškom centru Slovenije, na osnovi rezultata istraživanja kao i podataka o stanju zaposlenosti u selu, odlučili smo se da vještinu pismenosti povežemo sa sadržajima koji jednom dijelu sudionika otvaraju put u samozapošljavanje. Taj smo obrazovni program nazvali "Izazov sela".

Ključne riječi: pismenost odraslih, pismenost seoskog stanovništva, ruralna pismenost

Primljeno: 5. 12. 2006.

Prihvaćeno: 10. 1. 2007.

1. Uvod

Istraživanje pismenosti

Iznenadujuće brz razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije značajno je pridonio većem zanimanju za pismenost u istraživačkim krugovima. Pritom se na pismenost ne gleda u okvirima alfabetske pismenosti (pismen/nepismen), već kao na vrlo kompleksnu vještinu što obuhvaća vještinu pisanja, čitanja, računanja, uporabu računala, ukratko spretnost u traženju, odabiranju i upotrebi informacija iz različitih izvora i za različite svrhe. Dugogodišnja tradicija obveznoga školovanja, koja se u zadnjem desetljeću u Europi kreće od 8 do 10 godina obveznog školovanja, nije dovoljna za postizanje odgovarajuće razine pismenosti u današnjim uvjetima. Međunarodno istraživanje pismenosti odraslih – “International Adults Literacy Survey – IALS” (Literacy in the Information Age, 2000.), pokazalo je, da se bez obzira na školski sistem, tek s 12 godina školovanja može postići odgovarajuća i stabilna razina pismenosti koja omogućava stjecanje novih vještina poput upotrebe računala ili učenja stranih jezika. No i pored godina ukupnog školovanja vrlo je važna redovita upotreba stečenih vještina, jer češća uporaba sprečava zaboravljanje i obrnuto: neprakticiranje tih vještina zbog načina života, koji ne pretpostavlja njihovu redovitu upotrebu na radnom mjestu, u obitelji ili u slobodno vrijeme, dovodi do zaboravljanja.

U spomenutom međunarodnom istraživanju (IALS) sudjelovalo je 20 zemalja, a većina njih su bile članice OECD-a. Slovenija je u njemu sudjelovala u razdoblju od 1998. do 2000. Prikupljanje podataka, testiranje stanovništva i statističku obradu obavio je Andragoški centar Slovenije. Međunarodno uspoređivanje rezultata je pokazalo da je u Sloveniji 77% odraslih po svojim rezultatima na testu pismenosti bilo ispod međunarodnog prosjeka. Unutar slovenskog uzorka odraslih koji su se po svojim rezultatima na testu pismenosti našli ispod međunarodnog prosjeka, identificirali smo nekoliko podgrupa, koje smo naknadno detaljnije proučili. Kao rizičnu skupinu identificirali smo *mlade koji su prekinuli svoje školovanje* (Knaflič; Bucik, 2002.), jer se kod njih primjećuje relativno brz gubitak stečenih vještina; potom je grupa *manjeobrazovanih roditelja školske djece*, zbog međugeneracijskog prijenosa pismenosti u obitelji (Knaflič, 2002.), a kao posebna skupina koja je postigla znatno niže rezultate na testu pismenosti, bili su *odrasli koji se bave poljoprivredom*.

Seoska sredina u Sloveniji

Poslije Drugoga svjetskog rata (druga polovina 20. st.) u seoskoj su se sredini događale velike promjene. S jedne je strane industrijski razvoj potakao preseljavanje stanovništva iz sela u gradove (prvenstveno u industrijska središta), unoseći određene promjene i u seosku sredinu, pogotovo u blizini industrijskih središta. Posljedica toga bila je da znatna većina stanovništva u gradovima predstavlja prvu generaciju koja živi u gradu, a još je uvijek povezana s rodbinom u selu, ili

se zbog imanja vraća na selo, tako da je slovensko društvo sačuvalo "kontinuitet ruralnog u cjelokupnom slovenskom prostoru" (Barbič, 1995.: 215). Velik gubitak stanovnika, kao i približavanje industrijskih postrojenja seoskim naseljima, utječe na promjene u načinu života u selu, a što onda uzrokuje i gubitak seoskog identiteta. Može se reći da (zbog blizine i zajedničke prošlosti), slične promjene vrijede i za Hrvatsku, mada je ruralna sredina u objema državama puno raznolikija u zemljopisnom i kulturnom smislu (Cifrić, 2003.).

Međutim u zadnjih se desetak godina može pratiti i obrnuti proces, a to je preseljavanje stanovništva iz grada u selo. Ocjenjuje se da ljudi u gradovima postaju sve više svjesni prednosti (kvalitete) života na selu, čemu je značajno pripomogla i razvijenija prometna infrastruktura, kao i razvoj komunikacijsko-informacijske tehnologije, tako da udaljenost između naselja više nije prepreka kakva je bila donedavno (sličnu pojavu u Velikoj Britaniji navodi Payne, 2000.). "Šarenilo" stanovništva u današnjem selu i njegove raznolike djelatnosti razlog su, da je danas vrlo teško definirati značajke ruralnoga (negradskog) prostora u Sloveniji. Uobičajeni kriteriji poput veličine naselja, udaljenosti od gradskog središta, prevladavajuće gospodarske djelatnosti i sl., nisu više dovoljni za takvu definiciju. Autorica A. Barbič (2005.: 12) navodi i izmijenjenu životnu filozofiju suvremenoga čovjeka, koji postaje svjestan značenja prirodnih resursa te želi aktivno sudjelovati u očuvanju prirodne i kulturne baštine, vodeći brigu i o održivom razvoju. To postaje zajednički cilj određenog dijela stanovništva u ruralnoj sredini, što ih mnogo bolje povezuje nego zajedničko podrijetlo (selo ili grad), odnosno djelatnost kojom se bave.

U Sloveniji je u tijeku promjena cjelovitoga gospodarskog sistema, a posljedično i smanjivanje broja radnih mjesta u industriji. Posljedica svega toga jest veće zanimanje ljudi za pronalaženje radnih mjesta na seoskim dobrima, čime se istovremeno stvara mogućnost za zapošljavanje i ostvarivanje dohotka za više članova obitelji. Mogućnost za poboljšanje svoga socijalnog i ekonomskog položaja mnogi stanovnici sela vide u takozvanoj dopunskoj djelatnosti (slov. "dopolnilna dejavnost na kmetiji", pravilnik objavljen u *Uradnom listu* 30/2002.) koja obuhvaća seoski turizam, kućni obrt, preradu hrane – voća, povrća, mlijeka, mesa, te pčelarstvo i sl. Spomenute i slične djelatnosti neminovno se povezuju s održivim razvojem. Stoga postaje neophodno oblikovanje općih i posebnih načela održivog razvoja i načina za njihovo izvršavanje. Kao održivi razvoj podrazumijeva se "razvoj koji omogućava zadovoljavanje potreba sadašnjih generacija, a da se pritom ne ugrožavaju mogućnosti budućih generacija za zadovoljenje njihovih potreba" (Barbič, 2005.: 16). Koncept održivog razvoja stalno se dopunjava i, općenito gledano, sjedinjuje *ekonomski* vidik, ističući skrb za očuvanje prirodnih resursa i sprečavanje zagađivanja okoliša, te *humanitarni* vidik koji ističe načelo ravnomjerne podjele dobara u društvu (Fien; Tilbury; Singh, 2002.). Drugim riječima, njegov cilj jest iskorijeniti siromaštvo i zaštititi okoliš. Za ostvarenje ciljeva održivog razvoja pretpostavlja se da će obrazovanje imati važnu ulogu, i to posebice obrazovanje odraslih. Stručnjaci to objašnjavaju činjenicom da bi zbog ionako preopširnih nastavnih programa unutar redovitog školovanja te relativno ap-

straktnog sadržaja – koncepta i načela – održivog razvoja, najprimjerenije bilo da se njegovi sadržaji uključuju u obrazovanje odraslih (Scott, 2004.). Pošto odrasli predstavljaju većinu stanovništva, bio bi to način da se s ciljevima i sadržajima održivog razvoja najbrže upozna što veći broj upravo tog stanovništva. Međutim, obrazovanje samo po sebi za to nije dovoljno, za razumijevanje i prihvaćanje načela održivog razvoja potreban je određen stupanj znanja i opće naobrazbe, a pritom imaju određenu ulogu i socijalni i kulturni čimbenici.

Pismenost u selu

Izraz “pismenosti u selu”, što ga upotrebljavamo u ovome radu, odnosi se na pismenost dijela seoskog stanovništva koji se bavi tradicionalnim seoskim zanimanjima – poljoprivredom, koje u prosjeku ima niži stupanj naobrazbe, a njegov se položaj češće povezuje sa siromaštvom te općenito, s društvenim isključenjem. Povećana potreba (po odgovarajućoj razini pismenosti) za obavljanje različitih poslova pojavljuje se i u seoskoj sredini, jer je informacijsko-komunikacijska tehnologija prodrla i u područje poljoprivrede, stočarstva, voćarstva itd. Za obavljanje svojih poslova poljoprivrednici sve češće trebaju vještinu čitanja – za razumijevanje uputa i obavijesti, te pisanja – za ispunjavanje obrazaca, pisanje dopisa, ali i računanja – za vođenje knjigovodstva, praćenje troškova, računanje cijena svojih proizvoda i, naravno, poznavanje upotrebe računala. Računala im omogućavaju brže obavljanje različitih administrativnih obveza povezanih s njihovom djelatnošću, a s njima se susreću i u javnom životu: banke, domovi zdravlja, javni promet, itd. Pismenost kao temeljno sredstvo za stjecanje novog znanja osigurava im brže prilagođavanje različitim novostima, veći uspjeh u proizvodnji, a posljedično i bolji život. Znanje izravno utječe na uspješnost i kvalitetu samoopskrbe seoskog stanovništva, kao i na zadovoljavanje njihovih različitih životnih potreba. Posredno, naobrazba i prosvijećenost utječu i na održavanje ravnoteže u prirodi, te očuvanje tradicije i zaštitu kulturne baštine.

Biti seljak danas i baviti se poljoprivredom predstavlja zanimanje, a za uspješno obavljanje toga posla potrebno je kvalitetno i temeljito znanje. Nekad je u poslovima seljaka prevladavala proizvodnja hrane. Danas to više nije jedina ili prevladavajuća djelatnost. Seljaci se danas bave različitim djelatnostima. Njihov posao postaje sve zahtjevniji i sve više postaje sličan poduzetništvu. Za obavljanje svoga posla oni se moraju prilagođavati različitim promjenama, uvoditi nove tehnologije, tražiti mogućnosti za pridobivanje novčanih sredstava, samostalno nuditi svoje proizvode na tržištu, a to znači ocijeniti i vrijednost svojega rada te oblikovati cijenu. Sve te novosti ne mogu se prihvatiti ili naučiti iskustvenim putem, kao što se pretežno (tradicionalno) prenosi znanje u ruralnim sredinama, već treba pretihodno steći i kvalitetno znanje, što onda predstavlja podlogu za stručne i poslovne procjene, odnosno odluke.

Obrazovanje odraslih u seoskim sredinama

Obrazovanje odraslih, naročito u seoskim sredinama, područje je školstva koje mu bi trebalo posvetiti posebnu pozornost u Sloveniji, i to zbog relativno niske razine prosječne naobrazbe toga dijela stanovništva. Obrazovanje koje je primjereno potrebama odraslih u seoskim sredinama u Sloveniji, izvode srednje poljoprivredne škole, poljoprivredna savjetodavna služba, razvojne agencije, privatne organizacije za obrazovanje odraslih te pučka učilišta. *Poljoprivredne škole za odrasle* proizvode obrazovne programe što se inače održavaju za mladež, te omogućavaju odraslima da završe već započeto školovanje, odnosno da dopune postignuti stupanj naobrazbe. *Poljoprivredna savjetodavna služba* vrši vrlo bogatu djelatnost u području obrazovanja seoskog stanovništva. Od početka svoga djelovanja (1990.) ona bilježi stalan porast broja obrazovnih programa te slušača. Najčešće se radi o neformalnim oblicima besplatnog obrazovanja koja se izvode od prosinca do ožujka, upravo kada se najmanje radi na imanju. Njezini sadržaji obuhvaćaju sljedeća područja: zaštitu okoliša, sigurnost na radu, pripremu nacionalnih strukovnih kvalifikacija te različite specifične sadržaje usklađene s trenutnim potrebama seoskog stanovništva. *Razvojne agencije* su regionalnog karaktera, a omogućavaju sudjelovanje u europskim projektima za razvoj poljoprivrede, i to kroz aktiviranje potencijala seoskog područja, zaštitu okoliša, očuvanje tradicije i sl., s ciljem poticanja poduzetništva. *Privatne organizacije za obrazovanje odraslih* svoju ponudu prilagođavaju trenutačnim potrebama pojedinih ciljanih skupina, i nude sadržaje povezane s poduzetništvom. *Pučka učilišta* nude obrazovne programe opće namjene, poput učenja stranih jezika, osnovne škole za odrasle, djelatnosti za slobodno vrijeme itd. Na području obrazovanja seoskog stanovništva vrlo su djelatna i *različita društva* (Društvo seoskih žena, Društvo seoske mladeži, i dr.) koja svoju ponudu proširuju na opću naobrazbu te nude tečajeve za rukovanje računalima, poučavaju o komunikaciji i odnosima u obitelji, te multikulturalnosti. Cilj njihove djelatnosti jest obrazovanje, ali se pritom u velikoj mjeri ističe i druženje i razmjena iskustva.

2. Od problema pismenosti do njegova rješavanja

Metodologija i rezultati istraživanja

Međunarodno istraživanje pismenosti odraslih pribavilo je dragocjenu bazu podataka za naš Andragoški centar Slovenije, koji se bavi proučavanjem obrazovanja odraslih stanovnika. Obrada rezultata je pokazala da u Sloveniji seosko stanovništvo, koje se bavi poljoprivredom, na testovima pismenosti postiže u prosjeku najniže rezultate te ima prosječno najniži stupanj naobrazbe u usporedbi s drugim skupinama stanovništva. Iako tradicionalno seosko stanovništvo ima određene zajedničke značajke, ono sa stajališta obrazovanja ne predstavlja homogenu skupinu.

Kako se naš Andragoški centar Slovenije bavi istraživanjem i razvojem obrazovanja odraslih, u ovome smo radu postavili sljedeće ciljeve:

- prvo, identificirati područja u kojima tradicionalno seosko stanovništvo prepoznaje svoje poteškoće povezane s pismenošću;
- drugo, identificirati obrazovne potrebe u području pismenosti;
- treće, identificirati ciljnu skupinu unutar populacije seoskog stanovništva, koja je motivirana za obrazovanje u području pismenosti i održivog razvoja.

Odgovore za naznačene identifikacije pokušali smo naći putem sakupljanja i obrade podataka iz triju različitih izvora:

- a) međunarodnog istraživanja o pismenosti odraslih (International Adult Literacy Survey – IALS, 1998–2000), sekundarna analiza podataka;
- b) fokusne grupe (2005.);
- c) telefonska anketa (2005.).

Problemi metodologije istraživanja

Pri definiranju uzorka za međunarodno istraživanje pismenosti odraslih (1998.–2000.) upotrijebljena je tadašnja klasifikacija Statističkog ureda Republike Slovenije, koja je sadržavala kategorije: seoska naselja s manje od 2.000 stanovnika, potom neseoska naselja s manje od 2.000 stanovnika, te ostala naselja po broju stanovnika. Od 2003. godine Statistički ured RS upotrebljava novu klasifikaciju koja naselja dijeli na gradska i negradska. Pritom su gradska naselja ona koja udovoljavaju određenim mjerilima (s četiri kriterija za gradska naselja: naselja s više od 3.000 stanovnika; naselja s dvije do tri tisuće stanovnika i viškom radnih mjesta; naselja koja su općinsko središte i najmanje 1.400 stanovnika te višak radnih mjesta; manja naselja te prigradska naselja s manjim brojem stanovnika, koja se prostorno i funkcionalno povezuju s gradom), a negradska su sva ona koja nisu gradska. Zbog promjene u definiranju seoskih i gradskih naselja postaje upitno uspoređivanje podataka vezanih uz selo. Za veću pouzdanost, kod izvođenja fokusne grupe i telefonske ankete, pored veličine naselja kao kriterij smo upotrijebili i pitanje: preživljava li obitelj barem djelomično od rada u poljoprivredi!

A) Međunarodno istraživanje pismenosti odraslih

Uzorak

Cjelokupan uzorak odraslih ispitanika obuhvaćenih u međunarodnom istraživanju pismenosti u Sloveniji u dobi od 16 do 65 godina iznosi 2.972 osobe. Unutar tog uzorka izdvojili smo 742 osobe koje su izjavile da žive u selu te da djelomično ili

u potpunosti žive od poljoprivrede. To je četvrtina cjelokupnog uzorka (24,9%) i podudara se s podatkom iz zadnjeg popisa stanovništva po kojemu u seoskim naseljima živi 23,9% od ukupnog stanovništva Slovenije. U uzorku je bilo 53% muških i 47% ženskih ispitanika, naspram 51% muških i 49% ženskih u toj dobnoj skupini po podacima zadnjeg popisa stanovništva (stanje 31. 12. 2002.).

Mjerni instrumenti

U međunarodnom je istraživanju pismenost definirana kao “sposobnost razumijevanja i upotrebe pismenih (natisnutih) informacija u svakodnevnim djelatnostima, u domaćem krugu, na radnom mjestu i u društvu, za postizanje vlastitih ciljeva te razvoj svojega znanja i sposobnosti” (Literacy in the Information Age, 2000.). Podaci su od ispitanika prikupljeni pomoću: upitnika o upotrebi pismenosti u svakidašnjim situacijama (1), te na osnovi testa pismenosti (2). Izrada mjernih instrumenata i obrada međunarodne baze podataka obavljena je u ustanovama Statistics Canada iz Kanade te Educational Testing Service iz Princetona (SAD).

Testom se prije svega mjerilo razumijevanje pročitano g teksta (informacija) u tri ma različitim kvalitativnim oblicima: *prozna pismenost*, primjerice tekst (uputa, objašnjenje); *dokumentacijska pismenost*, naprimjer grafički prikaz (zemljovid, obrazac, vozni red); *računska pismenost*, primjerice rješavanje problema pomoću osnovnih računskih operacija (zbrajanje, oduzimanje, množenje i dijeljenje). Po kvantitativnom kriteriju pismenost je u istraživanju opredijeljena ljestvicom koja ima pet stupnjeva: prva dva stupnja su ispod međunarodnog prosjeka, a treći, četvrti i peti stupanj su iznad međunarodnog prosjeka i predstavljaju razinu pismenosti koja odgovara potrebama/zahtjevima današnjeg vremena. Uspješnost kod rješavanja testa ocjenjivala se kroz pravilnost sadržaja odgovora, ali ne i pravopisa i gramatike. Ocjenjivanje se oslanja na statističke modele moderne teorije testova (engl. Item Response Theory – IRT), koja u osnovi ima pretpostavku da, vjerojatnost da će ispitanik pravilno riješiti zadatak, ovisi o razvijenosti njegovih određenih sposobnosti te od značajki (težine) zadatka (Knaflič, 2000.). Konačna ocjena uspješnosti zapravo je procjena da postoji 80% vjerojatnosti da će ispitanik uspješno rješavati zadatke određenog stupnja/razine zahtjevanosti. To znači da postoji i velika vjerojatnost da će on pravilno rješavati i zadatke koji su ispod postignute razine, te da se vjerojatnost rješavanja zadataka smanjuje s porastom njihove zahtjevanosti.

Postupak prikupljanja i obrade podataka

Odgovore ispitanika na upitnik, kao i testiranje pismenosti obavili su posebno pripremljeni anketari. Zbog veće objektivnosti pri ocjenjivanju odgovora na testu pismenosti primijenjen je postupak dvostrukog ocjenjivanja, i to u ustanovi koja je vodila istraživanje, i u jednoj od zemalja koje su sudjelovale u istraživanju. Međunarodna baza podataka za sve države pripremljena je u Statistics Canada,

koja je bila odgovorna za nacrt i izvođenje ovoga međunarodnog istraživanja o pismenosti odraslih. Ova je ustanova pripremila međunarodni izvještaj "Literacy in the Information Age" (2000.), a svaka od država-sudionica je prema potrebi dodatno obradila svoje podatke.

Prikaz rezultata istraživanja i rasprava

Podaci prikupljeni istraživanjem te uspoređeni s podacima iz zadnjeg popisa stanovništva, predstavljani su u tablici 1.

Tablica 1.
Stupanj naobrazbe seoskoga i ostalog stanovništva (u %)

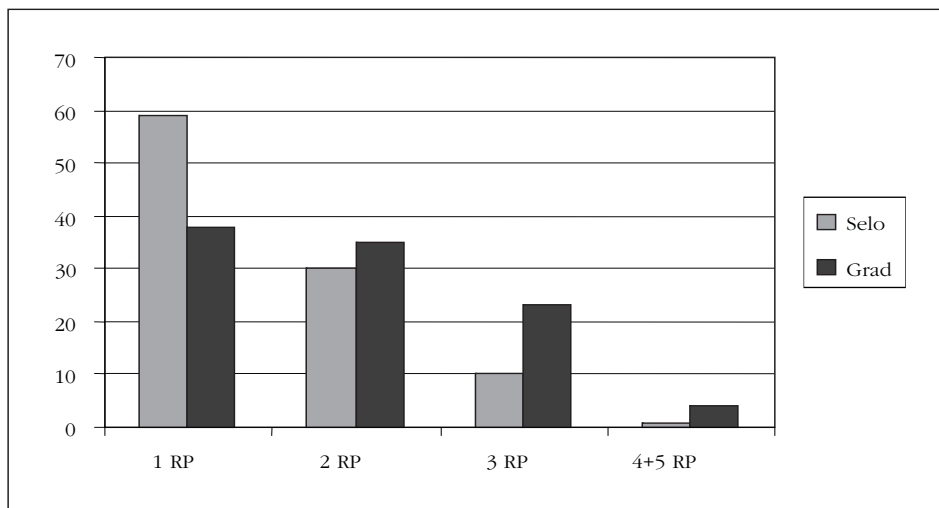
Naobrazba	Seoska naselja	Ostala naselja	Ukupno	Ljetopis 2003.
Manje od OŠ	14	7	9	4
Osnovna škola	28	21	22	24
Jedno-, dvo- ili trogodišnja strukovna škola	32	25	26	28
Srednja škola (4 g.)	20	31	28	29
Viša škola i fakultet	6	17	14	14
Ukupno	100	100	100	100
Sig. (hi2) = 0				

Izvor: Međunarodno istraživanje pismenosti odraslih, 2000. te *Ljetopis* Statističkog ureda Republike Slovenije za 2003. godinu.

U seoskim naseljima ukupno 69% stanovnika ima manje od 12 godina školovanja, dok u gradovima taj udjel iznosi 53%. Usporedba podataka o trajanju školovanja (po godinama) pokazuje da se u prosjeku stanovnici ostalih naselja školuju 1,5 godinu duže negoli seosko stanovništvo. Takve se razlike često nalaze kod uspoređivanja podataka, te ih djelomično možemo protumačiti činjenicom da seoska mladež ima slabije uvjete za nastavak školovanja: veća udaljenost od školskih središta, slabiji materijalni uvjeti, slabiji školski uspjeh, kao i vjerojatno drugačiji sistem vrijednosti što se tiče obrazovanja. Osim toga, za seosku mladež često postoji mogućnost da ostane na imanju te da u okviru poljoprivrede osigura svoju budućnost. Rezultati na testu pismenosti pokazali su da golema većina – 90% odraslih u selu postiže rezultate koji su ispod međunarodnog prosjeka, što znači da nisu na razini potreba suvremenog načina života. Ovi se podaci mogu objasniti prevladavajućim stupnjem naobrazbe, koja je znatno kraća od dvanaestogodišnjeg školovanja.

Grafikon 1.
Razine pismenosti (RP) stanovnika seoskih i gradskih naselja

Izvor: Međunarodno istraživanje pismenosti odraslih, 2000.

Odgovori na upitnik o upotrebi pismenosti u svakidašnjim situacijama pokazali su, da se seosko stanovništvo manje uključuje u obrazovanje odraslih, koje samo po sebi osvježava stečenu vještinu pismenosti. Odrasli u selu isto se tako manje bave djelatnostima kojima se obnavlja pismenost, a sastavni su dio čitateljske kulture. Podaci o posjećivanju knjižnica za seosko stanovništvo govore da 69% odraslih nikada ne posjećuje knjižnice, dok u ostalim naseljima taj postotak iznosi 49%. Statistički značajne razlike pojavljuju se i kod posjećivanja drugih kulturnih ustanova i zbivanja kao što su kino, kazalište i glazbene priredbe. I sakupljeni podaci o dostupnosti i blizini čitateljskog gradiva isto tako govore o čitateljskim navikama i kulturi. U Sloveniji otprilike tri četvrtine svih domaćinstava posjeduju različito štivo, kao što su dnevni časopisi (74%), tjednici i revije (82%), beletristika (86%), enciklopedije (62%) i rječnici (83%). Pritom valja naglasiti da s obzirom na te podatke postoji razlika između seoskoga i gradskog stanovništva u korist ovih drugih, što možemo protumačiti njihovim prosječno višim životnim standardom i drugačijim čitateljskim navikama, kao i načinom provođenja slobodnog vremena.

I učestalost upotrebe vještine čitanja i pisanja isto se tako razlikuje između tih dviju skupina stanovništva. Upotreba vještine pisanja provjerena je pitanjem – koliko često ispitanici pišu pisma ili slično. Kroz dobivene se odgovore zapaža da 59% odraslih u selu nikada ne piše pisma (ne upotrebljava vještinu pisanja), dok u gradu taj postotak iznosi 46%. Svakodnevno čita 57% odraslih u selu, dok u gradovima 75% odraslih svakodnevno nešto pročita. Učestalost upotrebe vještine čitanja i pisanja neposredno utječe na njihovo održavanje. Priroda seoskih poslova, kao i način života, način provođenja slobodnog vremena i drugi socijalni i kulturni čimbenici zajedno, utječu na to u kojoj se mjeri i u kojim prilikama u selja-

na upotrebljava vještina čitanja i pisanja. Time možemo djelomično objasniti i razlike u odgovorima dobitvenima od seoske i gradske skupine ispitanika.

Općenito se čitateljska kultura i pismenost odražavaju i na mlađim generacijama stanovništva (međugeneracijski prijenos pismenosti u obitelji). Podaci iz upitnika pokazuju da se u selu djeca manje potiču na čitanje, rjeđe imaju priliku vidjeti odrasle kako čitaju (odrasli kao model), te da manji postotak djece nauči čitati i pisati prije polaska u školu. Međutim, valja istaći podatak da seosko stanovništvo pokazuje mnogo veću spremnost za prihvaćanje stručne pomoći/savjeta od škole, odnosno njezinih stručnjaka o čitanju i o odgovarajućem štivu za njihovo dijete. Po odgovorima iz upitnika sudimo da bi 94% seoskog stanovništva prihvatilo stručnu pomoć za svoje dijete u vezi s čitanjem, naspram 85% ostalog stanovništva. Podatak govori o tome da su seoski roditelji svjesni značenja pismenosti za djetetov razvoj i školovanje. A pošto sami često ne znaju kako pomoći svome djetetu oko učenja, spremni su učiniti nešto za njega uz stručnu pomoć iz škole.

Predstavljeni podaci o pismenosti odraslih u selu relevantni su jer se radi o jednoj četvrtini stanovnika u Sloveniji. No, zabrinjavajući su podaci da tek svaki deseti stanovnik u selu koji se bavi poljoprivredom, postiže razinu pismenosti koja odgovara potrebama današnjeg vremena, te da ostali čimbenici povezani s održavanjem pismenosti, kao što su način života, obrazovanje, čitateljske navike i kultura, nisu dovoljno prisutni u načinu života seoskog stanovništva te da ne mogu doprinijeti održanju odnosno poboljšavanju razine pismenosti. I u seoskim se obiteljima vrši međugeneracijski prijenos pismenosti. No i u tome mlađe generacije poljoprivrednika imaju relativno slabije ishodište nego njihovi vršnjaci u gradskim naseljima. Međutim, za tvorce društvene politike veliki poticaj mogu dati podaci o motiviranosti roditelja u selu da prihvate stručnu podršku vezanu uz čitalačku vještinu njihove djece.

B) Fokusne grupe

Međunarodno istraživanje o pismenosti odraslih omogućilo nam je globalan pogled u stanje pismenosti u slovenskom društvu. Međutim, nužni su nam bili i podaci koji bi nam omogućili uvid u probleme pojedinca koji živi na selu, bavi se poljoprivredom i školovao se manje od 12 godina. Odabirući metodu fokusnih grupa, željeli smo doći do neposrednih odgovora o potrebama i motivaciji pojedinaca za poboljšavanje vlastite pismenosti. Početkom 2005. godine izvedene su dvije fokusne grupe (N1 = 11, N2 = 6), odnosno po jedan sastanak u dva sela (Vipavska dolina i Prekmurje). U prvoj grupi (N1) bile su same ženske sugovornice, a u drugoj (N2) bila su ravnomojerno zastupana obadva spola (3+3). Starosna dob sudionika bila je od 25 do 60 godina. S obzirom na naobrazbu, manje od 8 razreda OŠ imala su 2 sudionika, sa završenom OŠ bilo je 7 sudionika, a trogodišnju strukovnu školu imalo je 8 sudionika. Razgovor je obavljen na osnovi ključnih pitanja (6), a prema potrebi razgovor se proširivao dodatnim pitanjima. Iz odgovora sudionika u fokusnim grupama očigledno je da se nedostatna razina

pismenosti zamjećuje u gotovo svim područjima djelovanja pojedinca: u poljoprivredi, obiteljskom životu i odgoju djece te na osobnom planu (npr. skrb za zdravlje). Svoje poteškoće u području pismenosti u najvećoj su mjeri oni prepoznali pri ispunjavanju najrazličitijih obrazaca. Na drugom se mjestu pokazuje nedostatna upotreba računala, prije svega zbog vođenja evidencije za različite djelatnosti, primjerice u stočarstvu, voćarstvu, vinarstvu i sl., ali i zbog pomaganja svojoj djeci te za vlastito provođenje slobodnog vremena. Na pitanje o motiviranosti za dodatno obrazovanje, muški sudionici bi izabrali sadržaje povezane s poljoprivredom, dok bi ženskim sudionicima odgovarali sadržaji povezani s domaćinstvom, izradom predmeta u domaćem obrtu i ručnom radu, te predavanja o zdravlju. Iako ti podaci govore o motiviranosti za obrazovanje, ipak bi pri oblikovanju i izvođenju obrazovnih programa valjalo voditi računa i o vremenu izvođenja (da to budu zimski mjeseci), potom mjestu izvođenja (blizina mjestu stanovanja) te cijeni obrazovanja za učesnike.

C) Telefonska anketa

Podaci o problemima i potrebama povezanim s nedostatnom pismenošću o kojima su govorili sudionici fokusnih grupa, prikupljeni su na vrlo malenom uzorku. Stoga smo njihovu vjerodostojnost provjerili kratkom telefonskom anketom.

Uzorak

Uzorak seoskog stanovništva iz cijele Slovenije sačinjavalo je 300 ispitanika, koji žive u naseljima manjim od 2.000 stanovnika i bave se poljoprivredom. Starosna dob ispitanika kretala se od 19 do 80 godina. Od toga je bilo 52% muških i 48% ženskih ispitanika. Njihova je naobrazba predstavljena u tablici 2.

Tablica 2.
Godine školovanja

Godine školovanja	%
8 ili manje	43
9 – 11 godina	32
12 godina	13
Više od 12 godina	12
Ukupno	100

Izvor: Telefonska anketa, 2005.

Za provjeravanje poteškoća ispitanika povezanih s pismenošću najprije smo se obratili s pitanjem o ispunjavanju obrazaca. Iz njihovih je odgovora očigledno, da se svakodnevno susreću s njima, pa čak 83% odraslih iz sela odgovara da im je

trebala manja ili veća pomoć pri ispunjavanju obrazaca, 14% ih nije trebalo nikakvu pomoć, a samo 3% anketiranih nije nikad ispunjavalo obrasce. Obrada podataka s obzirom na starosnu dob i naobrazbu pokazala je da mladi i obrazovaniji općenito trebaju manju pomoć u takvim prilikama. Najveći problem je ispunjavanje obrazaca za subvencije u poljoprivredi, jer poteškoće pri ispunjavanju toga obrasca prati i strah od pogrešnog ispunjavanja podataka, što može imati vrlo neugodne materijalne posljedice. Na pitanje kome se obraćaju za pomoć pri ispunjavanju obrazaca, najčešće odgovaraju da su to članovi obitelji (73%), prijatelji (43%) i rođaci (39%), a pomoć koju im nudi poljoprivredna savjetodavna služba može biti besplatna (39%) ili se plaća (41%). Zanimalo nas je i to, da li bi pohtadali tečajevе u kojima bi naučili kako ispunjavati obrasce? Odgovor "da" zaokružilo je 42%, "možda" 19% i "ne" 39% ispitanika. Ono što bi prevagnulo kod odlučivanja bio bi sadržaj, zatim udaljenost od mjesta stanovanja, cijena te trajanje tečaja.

Pored problema vezanih uz ispunjavanje obrazaca, upotreba računala područje je pismenosti koje se vrlo brzo raširilo i u seoske prostore. U anketi smo dobili podatak da 61% domaćinstava posjeduje računalo, ali to ne znači i da ga članovi domaćinstva upotrebljavaju. Unutar domaćinstava koja već posjeduju računalo, u 44% slučajeva ono se i upotrebljava. Najviše se upotrebljava u poslovne svrhe (73%), potom za provođenje slobodnog vremena (73%) i, što je vrlo poticajno, velik broj anketiranih odgovara (59%) da računalo koristi zajedno s djecom. (Mogućih je odgovora bilo više, zato je zbroj veći od 100%). U okviru ankete zanimalo nas je koji bi sadržaji bili dovoljno privlačni za njih da bi se odlučili za obrazovanje, te mogu li se ti sadržaji povezati s održivim razvojem?

Tablica 3.
Izabrani obrazovni sadržaji

Obrazovni sadržaji	%
Kvaliteta provođenja slobodnog vremena	51
Pomoć djeci pri školovanju	66
Poljoprivredne informacije	69
Upoznavanje starih navika i običaja	72
Poznavanje domaćeg kraja	75
Zaštita i očuvanje okoliša	77
Zdrav život	81

Izvor: Telefonska anketa, 2005.

Podaci u tablici 3. govore o relativno visokom postotku zastupljenosti svih predloženih sadržaja, odnosno o motiviranosti za obrazovanje i raznolikost interesa. Mada je poljoprivreda za golemu većinu ispitanika glavna djelatnost s kojom preživljavaju, dobro su zastupana i druga područja obrazovnih interesa i potreba.

Bliski su im i sadržaji iz područja održivog razvoja, a pogodni su im i oni o podizanju razine pismenosti. Rezultate istraživanja Andragoškog centra Slovenije upotrijebili smo za razvoj posebnoga obrazovnog programa za podizanje razine pismenosti seoskog stanovništva, pod nazivom "Izazovi sela" (što je zapravo slobodan prijevod originalnoga slovenskoga naziva "Izzivi podeželja").

Obrazovni program: put do bolje pismenosti

Razvoj novih tehnologija, ponuda raznovrsnih medija te poplava informacija prisiljavaju nas da stalno nadograđujemo svoje znanje, drugim riječima, rješenje je u cjeloživotnom učenju. Manjeobrazovani odrasli teško prate promjene u načinima informiranja i komunikacije, najčešće izbjegavajući situacije za koje znaju da im nisu dorasli (npr. upotreba računala) i na taj se način još više udaljavaju od znanja koje je potrebno za rješavanje problema u svakodnevnim situacijama. Pojedinci razvijaju različite strategije kako bi prevladali poteškoće u koje zapadaju zbog niske razine pismenosti, a jedna od tih strategija jest i obrazovanje.

Rezultati našega istraživanja su pokazali da je seosko stanovništvo motivirano za obrazovanje i na području pismenosti, ali pod određenim uvjetima. Ti rezultati, kao i iskustva iz drugih zemalja te iskustvo s jednim starijim obrazovnim programom u području pismenosti, potakli su nas na razvoj temeljnog koncepta programa za podizanje razine pismenosti odraslih. On bi s jedne strane sadržavao temeljne vještine povezane s pismenošću, a s druge bi strane zadovoljavao konkretne potrebe određene ciljane skupine. Taj smo projekt nazvali "Obrazovanje za životnu uspješnost" (slov. "Usposabljanje za življenjsko uspešnost"). Pojedini obrazovni program sastoji se od općeg dijela, koji je zajednički za različite ciljane skupine. On sadrži temeljne vještine, među koje smo uvrstili: čitanje, pisanje, računanje, upotrebu računala, socijalne vještine (komunikacija), aktivno državljanstvo te načela cjeloživotnog učenja. Poseban dio programa čine sadržaji kojima se zadovoljavaju potrebe određene grupe sudionika, a razlikuju se od programa do programa. Tijekom školovanja za izvođenje programa za podizanje razine pismenosti odraslih, učitelji se upoznaju s određenim standardima znanja koji predstavljaju svojevrsnu osnovu za pojedine vještine na području pismenosti. Međutim, to ipak ne znači da svi sudionici moraju postići/savladati te standarde znanja. Način rada je projektno učenje što, drugim riječima, znači da učitelji pokušavaju na svakom sastanku artikulirati jedan od problema sudionika, te zajedno s njima tražiti rješenje u onoj mjeri do koje će na kraju sastanka doći do pravog rješenja. (Primjerice, jedna je grupa sudionika željela naučiti kako se upotrebljava automat na parkiralištu. Učiteljice su objasnile djelovanje automata, zatim organizirale zajedničku vožnju do parkirališta, a pritom je svaki sudionik isprobao automat.)

U okviru projekta, u Andragoškem centru Slovenije razvili smo pet obrazovnih programa, s ciljem podizanja razine pismenosti. Njima smo obuhvatili sljedeće ciljane skupine manjeobrazovanih odraslih osoba: nezaposlene odrasle koji pohađaju

srednju školu (program "Most do naobrazbe", 2002.); roditelji djece u nižim razredima osnovne škole (program "Čitamo i pišemo zajedno", 2002.); seosko stanovništvo (program "Izazovi sela", 2005.); odrasli s posebnim potrebama (program "Moj korak", 2005.); odrasli na radnom mjestu, kojima prijete gubitak radnog mjesta (program "Moje radno mjesto", 2005.). Glavni cilj programa "Izazovi sela" jest *stjecanje temeljnog znanja i spretnosti koji će učesnicima omogućiti lakše prepoznavanje vlastitih potencijala, kao i mogućnosti za obavljanje dopunske (poljoprivredne) djelatnosti u svojoj okolini*, čime bi znatno poboljšali svoj ekonomski i socijalni položaj. Program traje 120 školskih sati, izvodi se otprilike u tri mjeseca, a provodi u malim grupama od 12 do 16 sudionika, uz prisutnost dvaju učitelja. (Za sudionike je program besplatan, a učitelje plaća Ministarstvo prosvjete.)

Program nema unaprijed određen redoslijed sadržaja/problema koji će biti obrađeni. Učitelji se u najvećoj mogućoj mjeri moraju prilagoditi konkretnoj skupini, ali istovremeno i osigurati da se sadržaji smisleno povezuju. Sadržaji se najčešće kreću u krugu od međusobnog upoznavanja sudionika, preko prepoznavanja vlastitih sposobnosti i mogućnosti, te otkrivanja potreba odnosno potražnje u okolini (prirodna bogatstva, postojeće industrijske grane, prednosti i nedostaci života u njihovoj okolini), koje bi sudionici svojim znanjem i sposobnostima mogli popuniti. U tom je dijelu važno da sudionici spoznaju mogućnosti ponude svoga rada i znanja, odnosno da prepoznaju svoje prednosti. Potom slijedi priprema vlastitog nacrt, upoznavanje s pojedinim postupcima pri ostvarenju nacrt, npr. uvjeti za obavljanje dopunske djelatnosti (kvalifikacija, upoznavanje primjera dobre prakse, zakonski uvjeti, važne ustanove u tom području). Ponekad se, uz pomoć učitelja, donosi i odluka o eventualnom školovanju, kada je to potrebno.

Dosada smo izveli dva pokusna primjera kojima smo provjerili jesu li naša predviđanja bila točna odnosno stvarna. Pokazalo se da u pojedinim područjima Slovenije ima dovoljno sudionika za ovaj program. Zbog zatvaranja tvornica, koje su imale svoje podružnice u blizini seoskih naselja, priličan broj stanovnika ostao je bez mogućnosti za novo zapošljavanje u blizini mjesta stanovanja, a samo od seoskog imanja obitelj ne može živjeti. Dakle, potrebne su dopunske djelatnosti, a za njihovo je izvođenje većini nezaposlenih nužan poticaj i pomoć. Upravo se na toj pretpostavci temelji naš predstavljen program.

Zaključak

Brze promjene u društvu prisiljavaju pojedinca da prihvati cjeloživotno učenje kao način života, jer mu je to jedina mogućnost da se uspješno prilagođava stalnim promjenama. Manjeobrazovanim odraslim osobama poteškoće s pismenošću mogu predstavljati ozbiljnu prepreku za djelatno uključivanje u društvo. Jedna od skupina stanovništva koja je, s obzirom na naobrazbu i razinu pismenosti, ugroženija od ostalih jest svakako seosko stanovništvo koje se bavi poljoprivredom. Naše istraživanje pismenosti odraslih pokazalo je da se poteškoće povezane s pismenošću odražavaju u svim područjima njihova života, te da ih seosko stanov-

ništvo prepoznaje. Pritom je vrlo je važan podatak da je velik dio seoskog stanovništva motiviran za rješavanje konkretnih poteškoća.

Obrazovanje u bilo kakvom obliku predstavlja put do bolje pismenosti. Neophodno je, dakle, pronaći privlačan sadržaj u koji bi se "utkala" vještina povezana s pismenošću, i koji bi – vještine i sadržaji – bili u skladu s potrebama pojedine ciljane skupine. U našoj smo se ustanovi, na osnovi rezultata istraživanja kao i podataka o stanju zaposlenosti u selu, odlučili za sadržaje koji jednom dijelu sudionika otvaraju put u određeni oblik samozapošljavanja (tzv. "dopunska poljoprivredna djelatnost").

Literatura

1. Barbič, A. (1995.): Kulturna identiteta slovenskega podeželja. – V: Kovačič, M. (ur.): *Celovit razvoj podeželja*. Ljubljana : BF.
2. Barbič, A. (2005.): Izzivi in priložnosti podeželja. – Ljubljana : Založba FDV.
3. Cifrić, I. (2003.): Ruralni razvoj i modernizacija. – Zagreb : Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
4. European Glossary on Education (2000.) – Brussels : Eurydice.
5. Fien, J.; Tilbury, D. (2002.): The global challenge of sustainability. – In: Tilbury, D. (ed.): *Education and Sustainability : Responding to the Global Challenge*. – IUCN, Rossels Printing Company. Belgium.
6. Knaflič, L. (2000.): Opredelitev in merjenje pismenosti odraslih : metodološki pristop v mednarodni raziskavi o pismenosti. – *Sodobna pedagogika*, 51 (117): 8–21.
7. Knaflič, L. (2002.): Kako družinska pismenost vpliva na pismenost otrok. – *Psihološka obzorja*, 11 (2): 37–52.
8. Knaflič, L.; Bucik, N. (2003.): Pismenost mladih po osnovni šoli. – *Sodobna pedagogika*, 54 (120) 3: 118–137.
9. Knaflič, L. (2006.): Pismenost na podeželju: raziskovalno poročilo. – Ljubljana : ACS.
10. Kovačič, M. (ur.) (1995.): *Celovit razvoj podeželja*. – Ljubljana : BF.
11. *Literacy in the Information Age* (2000.): – Paris : OECD.
12. Payne, J. (2000.): *Rural learning: a practical guide to develop learning opportunities in the countryside*. – Leicester : NIACE.
13. Scott, W. (ed.) (2004.): *Key Issues in Sustainable Development and Learning*. – London : Routledge Falmer.
14. Singh, N. (ed.) (1995.): *Empowerment for sustainable development*. – London : Zed books, Ltd.
15. Statistične informacije. – Ljubljana : SURS, št. 92/2003.
16. Statistični letopis 2003. – Ljubljana : Statistični urad RS.
17. Stein, S. (2000.): *Equipped for the future : content standards : what adults need to know and be able to do in the 21st century*. – Washington : NIFL.
18. Tilbury, D. (ed.) (2002.): *Education and Sustainability : Responding to the Global Challenge*. – IUCN, Rossels Printing Company. Belgium.
19. Uradni list Republike Slovenije, št. 30/2002. – Ljubljana.

Sa slovenskog jezika prevela Livija Knaflič

Livija Knaflič

Ana Ileršič

Slovenian Institute for Adult Education, Ljubljana, Slovenia

e-mail: livija.knaflic@acs.si; ana.ilersic@acs.si

Rural Literacy in Slovenia

Abstract

Surprisingly fast development of informational-communicational technology has resulted in an increasing number of literacy researches. Literacy is regarded as a complex skill which contains the skills to write, read and calculate and the skill to use a computer. In short literacy is a skill that enables a person to search for, select and use information from various sources and for various purposes. Through participation in the International Adult Literacy Survey we identified different target groups whose achievements were below international average and one of those groups were adults living in rural areas. We researched the characteristics of this target group in greater detail with intention of identifying areas in which they recognise the lack in their literacy skills and the need for literacy education. We also wanted to identify motives for enrolling in literacy programmes and education for sustainable development. Research in adult literacy showed that the lack in literacy skills affects all areas of rural populations' everyday living and that they are aware of the source of their problems – inadequate literacy skills. One of the key information we gathered from our research was that the majority of rural population is motivated for resolving their literacy related problems. The way to better literacy leads through education. The key is to find an appealing content which will at the same time help develop literacy skills. Based on the research results and the rural employment rate we, at the Slovenian Institute for Adult Education, decided to integrate literacy skills in a programme that among other things opens possibilities for self-employment. We named the educational programme Challenges of the countryside.

Key words: adult literacy, literacy of rural population, rural literacy

Received on: 5th December 2006

Accepted on: 10th January 2007

Livija Knaflič
Ana Ileršič

Centre d'Andragogie de Slovénie, Ljubljana, Slovénie
e-mail: livija.knaflic@acs.si; ana.ilersic@acs.si

Savoir lire, écrire, calculer, utiliser l'ordinateur en milieu rural slovène

Résumé

Le développement étonnamment rapide de la technologie informatique et de la communication a incité à entreprendre un assez grand nombre de recherches sur la maîtrise de l'écriture, de la lecture, du calcul et de l'usage de l'ordinateur, en bref une aptitude très complexe permettant de rechercher, de choisir et d'utiliser les informations de diverses sources et à diverses fins. Dans l'échantillon slovène, dans la recherche internationale sur la maîtrise par les adultes de la lecture, de l'écriture, du calcul et de l'usage de l'ordinateur, nous avons identifié quelques groupes à risques qui, d'après leurs résultats du teste sur ce savoir-faire se trouvent au-dessous de la moyenne internationale. L'un d'entre eux était un groupe d'adultes qui s'adonnent à l'agriculture, en d'autres termes une population en majorité rurale. Nous avons fait des recherches plus en détail sur ce groupe dans un but d'identification: domaines dans lesquels les adultes reconnaissent leurs difficultés liées à la maîtrise de la lecture, de l'écriture, du calcul et de l'usage de l'ordinateur, à la nécessité en matière d'enseignement dans ces domaines du savoir-faire et groupes cibles motivés par un enseignement dans le domaine de ce savoir-faire et du développement durable. La recherche sur la maîtrise de la lecture, de l'écriture, du calcul et de l'usage de l'ordinateur par les adultes a montré que les difficultés liées à ce savoir-faire de la population rurale se reflètent dans tous les domaines de leur vie, et que la population rurale les reconnaît. C'est une donnée très importante qu'une grande partie de la population rurale soit motivée pour résoudre les difficultés concrètes. La voie pour parvenir à une meilleure maîtrise de la lecture, de l'écriture, du calcul et de l'usage de l'ordinateur passe par l'enseignement. Il faut donc trouver un programme attractif qui sera lié à la maîtrise de la lecture, de l'écriture, du calcul et de l'usage de l'ordinateur. Au centre d'Andragogie de Slovénie, nous avons décidé, sur la base des résultats des recherches et des données sur l'emploi dans le milieu rural, d'établir un lien entre la maîtrise de la lecture, de l'écriture, du calcul et de l'usage de l'ordinateur et les programmes, qui ouvrent à une partie des participants la voie à un emploi indépendant. Nous avons appelé le programme d'enseignement "Le défi du milieu rural".

Mots-clés: Maîtrise de la lecture, de l'écriture, du calcul et de l'usage de l'ordinateur des adultes – de la population rurale

Reçu: 5 décembre 2006

Accepté: 10 janvier 2007